

УДК 378.147:799.31:355 (043.3)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-1.28>**В. Д. Волошин**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичної підготовки та особистої безпеки
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ У ПРОЦЕСІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПІДГОТОВКИ З ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Статтю присвячено проблемі забезпечення високого рівня професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Автор розкрив ступінь актуальності зазначеної проблеми, наголошуючи на тому, що прикордонна служба відіграє в українському суспільстві надзвичайно важливу роль. Це фундаментальний інститут у соціумі і правоохоронний складник фундаменту держави. Водночас прикордонне відомство в пострадянському середовищі має власну історію становлення. Керівництво держави покладає на цю структуру великі надії, оскільки усвідомлює значення цілісності кордонів та території.

У запропонованій статті автор зосередив свою увагу також на тому, наскільки у науковій сфері розкрита важливість підготовки фахівців-прикордонників. Представлено відповідних науковців та їхні праці, що є дотичними до цієї проблеми.

У статті роз'яснено особливості, зміст та специфіку професійної діяльності офіцерів-прикордонників, управлінської ланки прикордонної служби, яким належить право приймати рішення щодо охорони та захисту державного кордону.

Стаття містить визначення категорій «вогнева підготовка» та «особиста безпека». З метою формулювання методичних рекомендацій до проведення навчальних занять з вогневої підготовки та особистої безпеки проаналізовано особливий статус знань, умінь та навичок зазначених вище різновидів підготовки. Саме на основі специфічності цих знань та вмінь побудована методика реалізації вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників. Представлено зміст методичних рекомендацій до навчальних занять з вогневої підготовки та особистої безпеки: усвідомлення мети і завдання застосування зброї у діяльності щодо охорони та захисту кордону; знання змісту та оволодіння способами використання зброї в охороні та захисті кордону; відношення курсантів до виконання завдань; рівень готовності курсантів до відпрацювання високого рівня професійних умінь; оцінка та врахування особливостей нервової системи кожної особистості курсанта, наявність професійного досвіду, нахили та здібності майбутніх офіцерів.

Ключові слова: вогнева підготовка, професійна підготовка, підготовка з особистої безпеки, майбутні офіцери-прикордонники, методичні рекомендації.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Процес демократизації суспільства залежить від міцності її інституцій. Першочерговим завданням перетворення пострадянського суспільства на демократичне є розбудова його правової системи, у структурі якої особливе місце належить правоохоронним соціальним інститутам. Вирішення питань легального перетину державного кордону, контролю за переміщенням контрабанди та злочинних угруповань займається в Україні Державна прикордонна служба. Представники прикордонного відомства здійснюють процес його реформування, вивчаючи європейський досвід і адаптуючи його під реалії українського суспільства. Війна, локалізована східними територіями України, вимагає перегляду змісту професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Важливою

складовою частиною цієї підготовки є вогнева підготовка та підготовка з особистої безпеки, що мають на меті не лише оволодіння зброєю задля зупинки нелегалів або контрабанди, але й для збереження життя та здоров'я прикордонників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми, та на які спирається автор. Ефективне функціонування закладу вищої освіти Державної прикордонної служби сприяло появі чималої кількості наукових праць, присвячених різноманітним актуальним питанням. Можна констатувати, що у представленому дослідженні на увагу заслуговують наукові праці авторства В. Балашова [2], І. Грязнова [3], Д. Іщенка [8], О. Діденка [4], С. Капітанець [9], В. Миропольської [13], М. Недбая [14], Є. Потапчука [15], В. Ягупова [16]. Згадані

вчені доклали зусиль до модернізації змісту професійної підготовки курсантів вищого військового навчального закладу та результативного формування їхнього професіоналізму та компетентності.

Слід зауважити, що проблемам удосконалення вогневої підготовки військовослужбовців та офіцерів-прикордонників присвячені праці О. Барабанщикова, Б. Бадмаєва, О. Гречихіна, М. Дьяченка та багатьох інших [5].

Враховуючи подане вище, **метою запропонованої статті** є розкриття змісту методичних рекомендації щодо проведення навчальних занять з вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу. Соціально-політичний аналіз внутрішнього життя України та її ролі у світовій політиці підтверджують наявність проблем, зокрема і погіршення криміногенної ситуації, високий рівень ситуацій екстремального характеру, а також загроз ззовні. Саме цим пояснюється стан активізації правоохоронної діяльності Державної прикордонної служби України. Почастішали випадки загрози життю українських прикордонників. Тому особлива увага у професійній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників приділяється нині і вогневій, і підготовці з особистої безпеки. В останніх рішеннях керівництва прикордонного відомства, відображених у відповідних документах, сформульовано вимоги щодо підвищення рівня компетентності та професіоналізму представників прикордонної служби, що пов'язані з їх безпекою під час виконання службових завдань.

Процес вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки відбувається у вищих військових навчальних закладах. Серед основних завдань – не лише передача знань про зброю та формування вмінь і навичок, а також забезпечення високого рівня критичного мислення, певної реакції в екстремальних умовах. Водночас необхідно забезпечити безперервність навчання, тобто удосконалення отриманих знань та умінь протягом виконання професійно-службових завдань.

Надійна охорона кордону – одна з умов ефективного вирішення завдань щодо державного реформування та будівництва. На Державну прикордонну службу покладено забезпечення високого рівня професійної підготовки, формування морально-психологічних якостей офіцерів-прикордонників.

Процес підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є багатограним і включає чималу кількість складників. Особливий статус вогневої підготовки пояснюється також появою нової зброї, проривів у технологіях, комунікаціях тощо, що є предметом особливої уваги науковців [16]. Основними шляхами вирішення цієї проблеми є такі як: активне впровадження інновацій щодо розкриття змісту та методики викладання тих дисциплін, що пов'язані з вогневою підготовкою та підготовкою з особистої безпеки;

зв'язані з вогневою підготовкою та підготовкою з особистої безпеки; вивчення психолого-педагогічних факторів впливу у здійсненні вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки.

Слід зауважити, що тактика ведення бойових дій зазнала нині еволюційних змін, зросли та суттєво ускладнились оперативно-тактичні функції офіцерських кадрів прикордонної служби, що також зумовило необхідність дослідження нами проблеми підвищення якості вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників [16].

Теоретичний аналіз наукової літератури філософського (дослідження війни), психолого-педагогічного напрямку свідчить про відсутність наукових праць з методики реалізації вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників [14].

Аналіз особливостей освітнього процесу у вищих військових навчальних закладів України (що мала ще за часів Радянського Союзу найбільшу їх кількість) дали змогу визначити зміст вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки та виділити основні їх характеристики:

- під сутністю вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки варто розуміти такий вид підготовки представників правоохоронних інституцій, що має на меті вивчення структури зброї, заходів щодо безпечного з нею поводження, стрілецьких прийомів; тренування на відповідних тренажерах; відпрацювання нормативних вимог з вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки; вивчення правового підґрунтя у застосуванні зброї;

- практична сторона вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки вимагає доведення сформованих вмінь та навичок до високопрофесійного автоматизму;

- наявність особливих наукових досліджень з проблем вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки (питання підвищення методичної майстерності викладачів закладів вищої освіти правоохоронних структур України (О. Коваль); забезпечення рівня фізичної готовності щодо застосування силового впливу до правопорушників протягом вивчення основ особистої безпеки майбутніми офіцерами-прикордонниками (О. Мозолев); забезпечення рівня особистої безпеки у правоохоронних інституціях співробітників (А. Суббот); вивчення питань особистої безпеки, правової захищеності як діяльності, так і співробітників-правоохоронців (В. Андросюк, В. Білоус, В. Гриценко, В. Пліско та ін.) [1]; питання психологічного підґрунтя у використанні зброї оперативними працівниками (О. Бандурка); вивчення психологічних факторів у підготовці правоохоронців для застосування зброї в екстремальній ситуації (Е. Чеботарев); забезпечення культури поводження зі зброєю (В. Гурський, Ю. Зайцев, В. Заболотний).

Український вчений А. Жаров досліджував основи розвитку культури і особистої безпеки військовослужбовців. Саме він у розкритті змісту поняття «особиста безпека» додав такі ознаки, як стабільність діяльності, що уможлиблює виконання службових завдань та обов'язків у мирний час та особливий період, а також комплексну систему захисту від екзогенних та ендогенних факторів дестабілізації [6].

Дослідниця І. Ковальська вивчала зміст, структуру та психологічні впливи на забезпечення особистої безпеки представників прикордонного відомства. Вчена сформулювала дефініцію «особиста безпека» як: стан захисту особистості військовослужбовця-прикордонника від небезпечних факторів оперативно-службової діяльності, що одночасно надає фізичну, психічну та духовну безпеку та можливість ефективного вирішення професійних завдань, особистісно-професійний розвиток особистості [10].

Вчений В. Лефтеров у наукових працях стверджував, що сучасна стратегія особистої безпеки правоохоронця виглядає як узагальнена модель його поведінки щодо забезпечення безпеки і визначає специфічні та загальні когнітивні складники в інформації про виживання та безпеку [11].

Ще один дослідник В. Малічевський вивчав психологічні методики у вогневій підготовці в підрозділах органів внутрішніх справ МВС України. Ним визначено фактори, що на пряму впливають на ефективність діяльності в екстремальних умовах. Завдяки працям В. Малічевського здійснено спроби побудови та обґрунтування технології психологічної підготовки правоохоронців України; спроектовано методичні основи диференційованого підходу у навчанні (врахування типології особистості); розроблено і впроваджено техніку соціально-психологічних тренінгів та смуг психологічного навантаження з метою проведення занять з вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки; сформульовано практичні рекомендації щодо використання методу тренінгу [12]. До поданих вище досліджень слід зарахувати наукові доробки науковців Я. Кондратьєва, М. Онуфрієва, які також займались вивченням питань особистої безпеки співробітників правоохоронних інституцій [7].

Ефективність освітнього процесу у вищій школі залежить від рівня сформованих умінь та навичок. Майбутні фахівці прикордонного відомства мають оволодіти комплексом специфічних та загальних умінь.

Слід зазначити, що у змісті методичних рекомендацій до проведення навчальних занять з вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників необхідно врахувати той факт, що уміння та знання з вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки є специфічним видом знань і вмінь, отже, оволодіння ними можливе завдяки глибокому розумінню

їх суті, властивостей та закономірностей. Варто наголосити, що пріоритетним завданням у вогневій підготовці та підготовці з особистої безпеки є отримання практичного досвіду в опануванні прийомів та способів використання зброї, а також здатність оцінити ситуацію, тактичну обстановку, варіанти можливих рішень [8].

Методичні рекомендації до проведення навчальних занять з вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки відображають вимоги щодо усвідомленого використання прийомів та положень, на яких ґрунтується використання зброї. Наступною важливою вимогою є свідоме перенесення старих способів розв'язання завдань на нові [15].

Ключовими положеннями методичних рекомендацій до проведення навчальних занять з вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки є такі: усвідомлення мети і завдання застосування зброї у діяльності щодо охорони та захисту кордону; знання змісту та оволодіння способами використання зброї в охороні та захисті кордону; відношення курсантів до виконання завдань; рівень готовності курсантів до відпрацювання високого рівня професійних умінь; оцінка та врахування особливостей нервової системи кожної особистості курсанта, наявність професійного досвіду, нахили та здібності майбутніх офіцерів.

У методичних рекомендаціях до проведення навчальних занять з вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки враховано особливості умов навчання майбутніх прикордонників, організації їх освітнього процесу, рух завдань від простих до складних, темп виконання відповідних завдань курсантами-прикордонниками; розробка завдань та вправ у швидкозмінних умовах.

Таким чином, методичні рекомендації до проведення навчальних занять з вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки вимагають відпрацювання майбутніми офіцерами-прикордонниками більш ускладнених способів виконання дій.

Висновки. Отже, вогнева підготовка і підготовка з особистої безпеки мають стати факторами забезпечення військової компоненти у професійній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників. Методичні рекомендації покликані сформулювати у майбутніх офіцерів-прикордонників високий рівень умінь застосовувати зброю та забезпечувати особисту безпеку, що ґрунтується на використанні доцільних методів навчання, раціональному їх поєднанні, впровадженні оптимальної моніторингової системи тощо.

Перспективами подальших наукових розвідок у рамках вирішення проблеми забезпечення вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки є такі недосліджені актуальні питання, як упровадження в освітній процес закладів вищої освіти інновацій щодо формування відповідних умінь та навичок.

Список використаної літератури:

1. Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Юхновець Г.О. та ін. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків : науково-практичні рекомендації. Київ: НАВСУ, 1999.
2. Балашов В.А. Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения : дисс. ... канд. пед. наук. Хмельницький, 1996. 263 с.
3. Грязнов І.О. Удосконалення індивідуальної виховної роботи командирів підрозділів Прикордонних військ України : дис. ... канд. пед. наук. Хмельницький, 1998. 210 с.
4. Діденко О. В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів : дис. ... канд. пед. наук. Хмельницький, 2003. 201 с.
5. Дьяченко М.И. Военная психология и педагогика. Москва, 1972. 271 с.
6. Жаров А.І. Розвиток культури і формування особистої безпеки воїна Збройних сил України. *Мультиверсум. Філософський альманах* : зб. наук. праць / від. ред. Лях В.В. 2001. Вип. 41.
7. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків : науково-методичні рекомендації / МВС України, НАВСУ. Під ред. М.І. Онуфрієва, Я.Ю. Кондратьєва. Київ, 1999. 71 с.
8. Іщенко Д.В. Курс лекцій з військової педагогіки. Хмельницький : Вид-во АПВУ, 1998. 158 с.
9. Капітанець С.В. Педагогічні умови формування професійного спілкування у майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... кандидата пед. наук. Хмельницький, 2001. 224 с.
10. Ковальська І.Е. Особиста безпеки військовослужбовців Державної прикордонної служби України: сутність, структура та соціально-психологічні чинники її забезпечення. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України* : електрон. наук. фах. вид. / гол. ред. Грязнов І.О. 2011. Вип. 3. URL: <http://www/nbuv.gov.ua/e-journals/Vnads/2013/11kiescz.pdf>.
11. Лефтеров В.А. К вопросу о психологическом обеспечении личной безопасности работников органов внутренних дел. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України* : електрон. наук. фах. вид. / гол. ред. Романишина Л.М. 2010. Вип. 3. URL: <http://www/nbuv.gov.ua/e-journals/Vnads/2013/10vlaovd.pdf>.
12. Малічевський В.І. Актуальні проблеми підготовки до застосування вогнепальної зброї на ураження. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Військово-спеціальні науки*. Вип. 3. 2001. С. 56–59.
13. Миропольська О.В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності : дис. ... кандидата пед. наук. Хмельницький, 2009. 219 с.
14. Недбай М.П. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування технічних засобів у службовій діяльності : дис. ... кандидата пед. наук. Хмельницький, 2009. 300 с.
15. Потапчук Є.М. Військова психологія : навчальний посібник. Хмельницький : Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2003. 150 с.
16. Ягупов В.В. Військова психологія : підручник. Київ : Тандем, 2004. 656 с.

Voloshin V. Methodical recommendations for conducting training in the process of fire preparation and training from the personal security of future officers

The article is devoted to the problem of providing a high level of professional training for future border guards. The author disclosed the degree of relevance of this problem, pointing out that the border service plays an extremely important role in Ukrainian society. It is a fundamental institute in society, and a law enforcement component of the foundation of the state. At the same time, the border agency in the post-Soviet environment has its own history of formation. The leadership of the state places high expectations on this structure, as it is aware of the importance of the integrity of borders and territory.

In the proposed article, the author also focused on the importance in the scientific field of the importance of training border guards. Relevant scientists and their works relevant to this problem are presented.

The article explains the peculiarities, content and specifics of the professional activities of border guards, the border management unit responsible for the decision on the protection and protection of the state border.

The article defines the categories "fire training" and "personal safety". In order to formulate methodological recommendations for conducting training sessions on fire training and personal safety, the special status of knowledge, skills and skills of the above varieties of training is analyzed. It is on the basis of the specificity of this knowledge and skills that the methodology for the implementation of fire training and training for the personal safety of future border guards has been developed. The contents of the methodological recommendations for training on fire training and personal safety are presented: awareness of the purpose and task of using weapons in border protection and protection activities; knowledge of the content and mastery of the use of weapons in the protection and protection of the border; the attitude of the cadets to the tasks; the level of readiness of cadets to develop a high level of professional skills; assessment and taking into account the peculiarities of the nervous system of each individual cadet, the availability of professional experience, inclinations and abilities of future officers.

Key words: *fire training, vocational training, personal safety training, future border guards, methodological recommendations.*